

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' april 1992, 12e jaargang nr. 1

Voorwoord redactie

Hoewel het inmiddels lente is en het abonnementsgeld al lang betaald had moeten zijn, wil de redactie sommige abonnees erop wijzen dat een abonnement f 19,50 kost, ook al stond dat bedrag niet op de accept-girokaart vermeld. Graag het resterende bedrag aanvullen.

De redactie wil bij dezen de abonnees bedanken die van de gelegenheid gebruik hebben gemaakt een hoger bedrag over te maken. Dankzij die abonnees is dit nummer iets ruimer geworden dan de begroting toeliet. De andere abonnees wordt dan ook gevraagd het laatste artikel als niet geschreven te beschouwen. Piet van Caldenborgh heeft daar geen bezwaar tegen.

Dit jaar is behalve schrikkeljaar ook Bronkjaar. Wij willen al onze abonnees, zowel de minder- als de meer-betalers nu al wijzen op de foto-tentoonstelling "Groete Broonk", die op 6 juni geopend zal worden in de Basisschool. Nauwelijks nodig te vermelden dat Grueles de "Broonk" een warm hart toedraagt: nagenoeg alle secties werken aan de tentoonstelling mee, die opgezet wordt door de Tentoonstellingscommissie. En die commissie is ook van Grueles.

Verder is er dit keer geen voorwoord.

Zaolige Paose.

De redactie.

Bij de voorpagina

1992. Ingang hoeve "Het Broek", Waterrijk 1.

Dialect

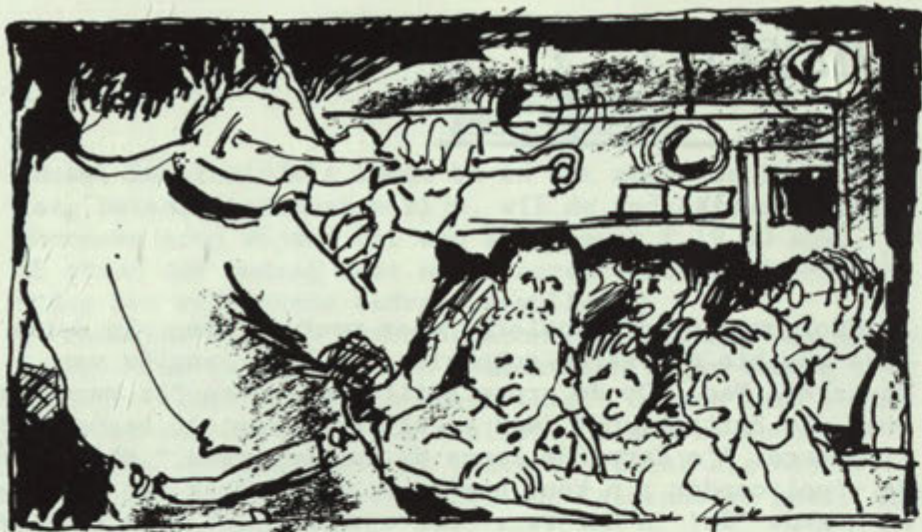

Derde klas (3)

't Wäor nuügen oor. Rosierke wäor neet te zién. De derde klas môs bié de veerde goën zitte en krèg zanglès van Pieterke. Nao "Op de grote stille heide" en "Er kwam 'nne boer uit Zwitserland" (wat ze allemaol kòste), begòs 'r te rippetere. "'n Karretje langs de zandweg reed." Hër duijde de viool oonder z'n kèn, heel de sjtriéksjtek ién de hude en kègkde "Ja! 'n Kar-re.." Hër sjtaamde mèt èine voet op de vloer, de zouws deenke 'r zeuk de korste wèg nao oonder. "Stop, stop!" Ze zaote bekaans allemaol mèt vere ién eng baank. Hié en dao wäor t'rs doer d'n iéfer al èine oét de baank gekèigeld. "Nu alleen de meisjes." Dat goúng zoe doer tot sjpuùlketeer. Bërke begòs mèt vèul mood aon vrié te deenke.

Nao sjpuùlketeer môste ze weer nao hön èige klas en kòste ze vrié tèikene. Opens vloeg de dèur oèpe. Mèt 'nne kop wie 'n kelèrige sjroét vloeg Rosierke de klas ién. De kelbas vloeg tiénge de lèssener. Terwyl 'r z'n alpienomötske en gabberdien ién de kas hoúng kègkde hër: "Stilte!" De kaal en 't gesjroével van sjoon en kloompe heel wie bié e groet orkes enens op. Dè zouw waol 'ns giftig kènne zién. Haw Resierke gedaag zich vrié te kènne pakke mèt zich kraank te melle. Meh de pesjtoer haw 'm dao e sjtekske vuur gesjtoëke. Wie 'r 'ns bié 'm goúng sjpiejonere wäor Rosierke aon 't witte.

Rosierke pagkde ze reloëzje oét ze kammezolstéske, laag ze op z'n platte haand, doege z'nne breel aof en heel de reloëzje get wyjer van zich aof. Mèt de kop ién de hude loorde hër sjèif uúver z'n naos wie lät 't wäor. Hër aosemde 'ns uúver z'nne breel. Terwyl 'r dè mèt z'nne nëusdook sjoen vrèf begòs 'r de tēufelkes van ziéven en aach aof te vraoge. Leenks en rés, bié dy 't neet kòste, veel al de nudige sjtraof. "Tien maal het tafeltje van

zeven en acht." 't Wäor wie 'nn kërmeskraom: es èine won, sjoûnge t'rs weer tien vérdig vuur te verlere. Bërke zaog 't voetballe nao de sjaol tiënge de Lêimsjtraot al ién gevaor koëme. Hër wäor gesjpanne wie 'n kat dy mèt al hëur sjiere en zenewe nao 'n mös j zit te lore. "Bërke, acht maal zeven?" Dao goûnge zenewéchtig de luppe uüverèin. 'r Friemelde 'ns ater 'n oer, nog get van "Eu-ëum" en zaag, vuur mer devanaof te ziën: "Vierenzestig." "Toekomstige putjesschepper! Voor morgen hetzelfde recept als je voorganger!" Mèt 'nne zöch veel de sjpanning van 'm aof. 'r Leep gaans lèg en alle gedonders goûng de loch ién. Wat "putjesschepper" Boer woerd 'r! Ién wèr en weend tössjen 't greun, en ién alle jaorgetyje! Dat 'r noé oüch zjus 't tëufelke van ziëve vroeg. Dat van aach haw 'r mesjiens nog gewèite... Dat wäor noé oüch 't ejnigste versjèil mèt de pesjtoer. De vermenigvuldiging van de wiën op de broélef van Cana hôfde 'r mer te gelueve. Bié Rosierke mós 'r aal ziëker wèite.

Bërke lèfde weer op wie 'r òm twelf oor de bel hoert. Ie dat Van Donk onder wäor oétgebeld, vègde Harieke, de verkledje naam van z'nne pa, de dëur oét, d'n trap aof. Direk vloegen 'n dèil joûnges 'm nao. Harieke doeg geng vlegg koed, meh krèg ze al daog òm twelf en veer oor, es

'r hëivers goûng, gelôtsj. Vuur wat wis gèine. Dat 'r de boëjem van z'n brook ién z'n hiese haw hange, kôs toch neet de rèje ziën.

Naodat 'r gëte haw en get òm 't hoés haw gedriejd, trok 'r weer nao de sjaol. 'r Heef bié Tieneke Veensent 'ns good mèt de kleenk oppe poert en vègde de wëg uüver. Bié Fik van Nèle kroëp 'r mèt Zjéf en Haj, naodat 'n dèil keender de ruuster hawwe opgeluch, d'n duker ién. Merjanneke reep vaan dao tiëngenuüver: "Gaot dao mer neet ién want dan kömp 't Haokemenneke!" Wie helder dat Merjanneke teerde wie mie sjpats hawwe ze vuur driën te goën. Oonder de wëg doér kaome ze bié Merjanneke ién de Pötsjtëg wie 'nne näoten dwyl droét. Dat Merjanneke hön weer mèt "brakke" aonsjpraok oe nog 'n litteny ater kaom, hoerte ze al neet mie.

Oppe kèrkfer aonkoëme zaot Louwie oét de zède klas mèt 'n dèil joûnge òm zich heen, op de wortele vaan de lèn. Ién 'n Sunlichdoes mèt viës gräos ién, läog 'nnen häozjelwurm. 'nnen Havve krop gesjoëte sjlaoj läog driën es voor. De mèitskes sjoûnge dröm heen wie e kôt hoonder wat ste get vrëms vuur guujs. Bërke mèt de kneje get vuuroét en de han ién z'n brookstése. Mèt "Mós te 't sjlengske 'ns van kort bié ziën?", dúijde Piet van de Lang Nët Bërke uüver d'n hoüp keender zoedat 'r laankoét uüver de does vloeg. Dao vele weer vleuk en begöste t'r zich weer 'n dèil mèt de kloomp te bewërke.

Ién de klas wäor 't van: "Pak het rekenboekje en schrift en maak van bladzijde 44 en 45 de sommen in jullie schrift." Rosierke zat zich mêt èinen érm op de sjtool geleund en d'n aandere op de lëssener, nao boéte te lore. Hër zaot te gooj, goúngen 'm de oúgen al wie 'n sjlek oépen en touw. 't Doorde dan oúch neet lang of hër wäor vertrokke. Sjnuerkenterre en mêt de moond oépe heef 'r de kop op en neer. 'n Vleeg vloeg op en aof van 't piépereurke dat 'r op de lëssener haw ligke. Bërke loorde nao boéte. 'r Pitsjde de oúge touw en oépe. 't Wäor of de fruetbúim van Hoéteke van 'm aoflepe en weer truk kaome. Naodat 'r weer 'n som van Zjao haw uúvergesjriëve zaot 'r nao de sjmiëd ién 't Brook te loéstere wie dè wäor aon 't sjmèje. 't Kloont 'm wie meziék ién z'n oere. Doer 't gebuúks ién de wej van Hoéteke dè de keu wäor aon 't òmzitte, woerd Rosierke wakker. Neet gaans. 'r Heel z'n rése haand oonder z'nne leenkse ellebaog en heef mêt z'nnen érm op en neer vuur dè wakker te mäoke. Doúw wäor 't van: "Aardrijkskundeboekje op de bank." Zjaoke van Lies van Matjeu zaot al 'n tiëdsje mêt z'n bejn van bènne nao boéte te houwe. Op de meneer wie 'nne mèijkéver telt heef hër de kneje tiëngenèin. Zjaoke mós eker muerge en noon nao 't húske. Noé en daan, es Rosierke 't zaog, zaag 'r: "Maak dat je buiten komt." Aander kiere, es 'r 'nne vinger opsjaok, zaag 'r: "Doe maar in je broek." Wat Zjaoke dan mer doeg. Wie Rosierke wäor aon 't oétlegkde dat de myne vèul wèrk ién Limburg hawwe braag, heef Bërke mêt 'nne sjlåg dat d'n eenkpot zich luchde en Nik dè vuur 'm zaot d'n eenk ién z'nne nak vloeg, 'n vleeg kepot. Dao wäor 't weer van mêt 't letsje. Dat huurde gewoen bié de lës. Rosierke pagkden 'm bié 'n oer en mêt z'nne rése voet verzeugkde hër 'm zoe gaw muügelik de gaank op. Bërke kôs zich neet mie iénhawe en kégkde van gif: "Roeje Pol!" Dao sjtoúng 'r zich te bedeenke of 'r dao waol zouw bliëve sjtoèn. Hër haw nog 'ns 'nne vuurdenoon oppe gaank môtte sjtoèn. Doúw wäor 'r de tössjenoét getrokke en haw de haaf vuurdenoon bié de kiëseplökkers ién de ermewej gelège, Wie de sjaol oét wäor laog aon Drikske Myngels 'nnen hoond dè oonder 'nnen òtô wäor koème, kepot oppe wég. E päor vrollúij sjtoúng dröm. Janna, oe d'n hoond van wäor, sjtoúng zoe nao 'm te sjtare of ze de bewéginge weer truk

wouw zién. Bërke, mêt al 't goje en mènder goje van e geveulig keend, vègde zich sjtiékem 'n traon weg. Bié hön aonkoème: "Ma hié ès 't briefke van Rosierke." Ze haw 't nog neet haaf gelèze, doúw wäor 't weer van: "Noé kèns te nog 'n boëtram ète, d'n sjoon oét en de bed ién!" Van Rosierke kôs ze gèi sjlèch woerd hure. Dè gaof de keender temènste nog hoéswèrk, (sjtraof) mêt. Saoves hoert 'r ze ma tiënge z'nne pa zegke: "Wat ès dat vuur èine? Hèt dan gèine mie get aon dè te zegke? Ich kaom dao neet wiés oét. Zoondig gaon ich 'ns mêt dè nao Riékelt." Zoondigenoon trok ze mêt Bërke nao Riékelt vuur 'm te laote uúverlèze en van dao oét ién èine wég te voet op Oesj aon, nao Sint Kernëles.

De sterfelijken van Sion

Naast het onsterfelijke liedje van Gerard Segers waren er nog 7 sterfelijke liedjes ingezonden. Het merkwaardige is nu dat alle zeven tekstdichters unaniem van mening zijn dat hún liedje het beste was en dat de jury dat jammer genoeg niet begrepen heeft. Dat is het lot van alle jury's.

Omdat ook sterfelijke liedjes liedjes zijn, heeft de redactie besloten de andere 7 toch te publiceren. In dit nummer vindt u er vier, in het volgende de andere drie, opgenomen in de laatste volgorde die een inzender aan een prijsvraag zichzelf toewent: de alfabetische volgorde.

PAOLHOUWE. Piet van Caldenborgh

Refrein: Oon-der d'n ér-rem
trêk v'r ién 'n kom-pe-ny.
Rej-jen-ter-re doér 't due-rep
mêt d-e sjôt-te-ry

De bié-le-maan-der doén hön wér-rek
hou-we paol nao paol
dreen-ke zich dao-bié 'n dröp-ke,
en zyn-gen al-le-maol

Refrein

De her-me-nie dy sjpëult sjoen wys-kes,
trêk van zaol nao zaol.
Es ze zich daan èint goën dreên-ke,
zyn-ge ze al-le-maol

Refrein

Tam-boers dy gë-ven ôs de maot aon.
V'r rej-jen òm e-ker paol.
En es v'r ôs daan èint goën dreên-ke,
zyn-ge v'r al-le-maol

ZJEUNEKE. Bèr Jaspars

Refrein: Groéselt en Riékelt,
mêt hön sjikke sjöttery.
Veer jaor heb v'r môtte waachte,
húij zién vuur hil bly.

Mêt Peenkste sjeet v'r op de voëgel,
aal kômp daan biéèin.
Es 'r ejndelik ês gevalle,
zyngé vuur dit refrein...

Refrein

Broonkzoondig daan trêk de perséssie,
es ier aon Slivvenhier.
Iewelaank ês dit tradiésie,
noé zyngé v'r kier op kier....

Refrein

Es de dich daan ês gelêze,
doer de kuüningên,
wèit v'r dat 't wiéd gedoën ês,
meh ôs hermenie bleus gën...

ALLEMAOL. Elly Laumen-Schrijnemaekers

Refrein: Veer jaor ês 'nne lange tiéd,
meh noé ês 't gelökkig weer zoe wiéd.
Joonk of aad, v'r zién d'r allemaol,
op de sjtraot of ién de zaol.

De hermenie sjpèult alle leedsjes op de maot,
en van leenks nao rés goën v'r noé uüver de sjtraot.
'nne Roeje of 'nne Bloúwe aon d'n zy,
't vernaomste ês es te mêt sjpryngs ién de ry.

Refrein

De grenedeers hebben 't mersjere neet verlierd,
en zitte daan oüch gèine pas verkierd.
Ién de perséssie loupe v'r bèjend aterèin,
en soms sjtoën v'r oüch zyngend biéèin.

Refrein

Vanaof de weendmuüle tot aon 't Greuntsje,
huurs te noé nog 'n twiede deunsje.
En vuur zyng allemaol, zy aon zy,
nog e nouw leedsje vuur ôs aw sjöttery.

DE SJÖTTERS. Fons Naus

Refrein: Vuur zién de sjötters
roed of bloúw 't hêlt ôs joonk.
Sjöt te zién dat dèit ôs lève
vuur de Groete Broonk. [2x]

Vuur zién de sjötters, sjötters vaan de sjöttery,
loupe ién ôs sjöttepekske, säome, zy aon zy.
Vreundsjaap dèit lève, kleenke daan mêt sjöttebeer,
loupe säome ién e kryngske òm "De Grenedeer".
Sjöttery en offesere, kuüning of mejoor,
Broonk dat zal v'r altiéd vere, tot ôs lèste oor.

Refrein

Zyngende sjötters völle soms 'n gaanse sjtraot.
Leenks of rés tot op 't sjtupke, ién of oét de maot.
Jaore tradiésie lèf ién 't hert vaan joonk en aad.
Dit te kénne mêt belève, mak ôs "wérm en kaad".
Uüver ôzze rök sjevraoje, kriebels ién ôs blood.
Nuurges ién ôs Limburgs lensje ês 't toch zoe good.

Refrein

Honderde jaore hêlt ôs sjöttery al sjtaand.
Doer te goën dat ês ôs sjtrève, säome haand ién haand.
Broonk blyf behawe, tot ién alle iewighèid.
Want v'r bliëve "doermersjere", tot 't neet mie gèit.
Ejnsgezènd en voül vertroúwe, goën v'r säome doér.
Sjöttery en gaans 't duerp, zyng daan ién koer.

Klokke Roeland, Europapark of...?

Huize Klokke Roeland in de oorspronkelijke staat.

Het Europapark, of liever Klokke Roeland is de laatste tijd bij menigeen onderwerp van gesprek door de voorgenomen hotelvestiging in de zuid- en westkant van het park. Het doel van de oprichter van het park, de Gronsveldenaar Albert Hayen was het scheppen van een idyllische omgeving in zijn Gronsveld waar hij tot rust kon komen. In Grueles, jaargang nr. 5 nr 1 vanaf bladzijde 31 staat de persoon Albert Hayen centraal en komt Klokke Roeland op het tweede plan. U zult bemerken dat in dit verhaal de rollen omgedraaid zijn.

Op een landbouwtentoonstelling in Gronsveld, begin jaren dertig kwam Albert Hayen dorpsgenoot en architect Leo Halders tegen. Hij vertelde hem dat hij van plan was in Gronsveld een grote tuin aan te leggen en er nadien een huis in te bouwen. Hij vroeg Leo of hij wilde toezien op de uitvoering van de werkzaamheden. Leo, op dat moment zonder werk, dacht niet lang na en stemde toe. Albert had P.L. Fokker uit Wassenaar aangetrokken om tuin en woning te ontwerpen. Fokker was destijds een bekend bouwkundig ingenieur en tuinarchitect. Albert was een man van de wereld en had op zijn vele reizen heel wat indrukken opgedaan die hij in zijn tuin wilde verwerken. Samen met Fokker maakte hij plannen voor een tuin die door indeling en beplanting een voorbeeld moest zijn van moderne tuinarchitectuur.

De eerste piketten van Klokke Roeland worden uitgezet.

Voorjaar 1932 werd met de aanleg begonnen. De boomgaard werd gerooid en waar nodig geëgaliseerd. Het hoogteverschil tussen Voerenweg en Rijksweg bedroeg meer dan zeven meter, zodat er op enkele plaatsen terrassen en trappen werden aangelegd. Ook de grote vijver werd reeds in dit beginstadium gegraven. En dit alles met handkracht.

Reeds in de eerste aanleg werden er heel wat bomen en struiken geplant; vooral de soorten die gemakkelijk te krijgen waren. Voor de aankoop van zeldzame bomen en struiken, zoals de Japanse notebom (Ginkgo), de amberboom, de hanespoormeidoorn, de trompetboom (Catalpa) en de moeraseik werden gedurende een aantal jaren vrijwel alle Nederlandse kwekers door Fokker bezocht. Albert vergezelde hem meer dan eens.

Het planten van de "hoofdbomen" gebeurde steeds met enig ritueel. Zo werd het plantgat eerst met oude kranten uitgebrand en werd de boom aan iemand opgedragen. De persoon in kwestie was meestal hierbij aanwezig. Het planten werd gevierd met een kan donker bier van bij "de Sjef" (café Broers, thans Rijksweg 131).

Zo werd de witte paardekastanje opgedragen aan zijn zoon Roeland.

De moeraseik was voor Albert zelf en symboliseerde de zwakke basis van waaruit hij zich had weten op te werken. Ook was er een valse Christusdoorn geplant die opgedragen was aan iemand die hij niet mocht. Later is tijdens een storm die boom omgewaaid. Op de vraag of er weer een nieuwe Christusdoorn geplant zou worden heeft Albert geantwoord, dat dit niet nodig was daar de persoon aan wie hij de boom had opgedragen inmiddels was overleden. Hij heeft nooit verteld wie die persoon dan wel was.

Nadat een aantal bomen en heesters geplant waren, werd begonnen met het bouwen van de muur rond het park. Alleen aan de noordzijde werd gekozen voor een beplante erfscheiding. Hier werden heel wat sparren, dennen en een enkele lork geplant en aan het einde, richting Voerenweg ging de begroeiing over in hulst. Voor en tussen de sparren en dennen werden grote aantallen heidestruikjes geplant.

Vervolgens werden, deels binnen en deels buiten de tuinmuur en op regelmatig onderlinge afstanden diverse soorten populieren geplant. De fruittuin alleen al werd aan de buitenzijde afgezet met negen populieren. Alleen in het hoekje tussen de speelweide en de speeltuin staat nog een *Populus Wilsonii Fastigiata* (een Nederlandse soortnaam bestaat niet), de rest is verdwenen.

De perken vormden een belangrijk onderdeel van het park.

Klokke Roeland in 1938.

Zo werden er diverse perken om de zogenaamde hoofdbomen aangelegd. De boom in het midden, naar buiten toe heesters (meest rododendrons) en geheel buitenom bolgewassen of meerderjarige bodembedekkers. Op een plaats, waar twee paden in een "V" bij elkaar komen, werd een opmerkelijk perk aangelegd. Aan de brede basis stonden de laagblijvende bosaardbeien en naar achter toe werden de planten hoger met als laatste, in de punt, de hoogste: *Pieris Japonica*. Vanuit het woonhuis keek men dan tegen het hellende bovenvlak van het perk aan.

Een van de belangrijkste wensen van Albert was , dat de tuin dusdanig beplant werd dat er in ieder jaargetijde wel iets opviel door bloei of kleur. Hij moet veel genoten hebben van uitbundige bloei. De bewaard gebleven familie-dia's onderstrepen dit nog eens.

Zo zag Albert er jaarlijks op toe, dat van de rododendrons meteen na de bloei de uitgebloeide knoppen werden uitgeknepen zodat ze het volgende jaar weer rijk zouden bloeien. Tegen de pergola's van de zomer- en wintertuin werden onder andere klimrozen, wilde wingerd, klimhortensia en blauwe regen geplant. Vanuit het woonhuis

keek men in de diepte van de tuin, met in het midden het grote gazon en aan de randen de perken, heesters en boompertijen met hier en daar een verscholen zitje. Aan de oostkant van de grote vijver lag het rotspad. Aan dit rotspad werden maar liefst 130 verschillende soorten rotsplanten geplant. Van deze beplanting is niet veel meer over. In het grote gazon staat ieder voorjaar nog enkele exemplaren van de knolsteenbreek. Mogelijk dat deze uit het rotspad afkomstig zijn.

Een grote rozentuin was een belangrijk onderdeel van de zomertuin. Fokker had vele soorten gesorteerd op hoogte en kleur. Hij was zeer nauwkeurig in het kiezen en uitplanten van het materiaal.

Gedurende het inrichten van de tuin kwam hij om de drie à vier weken enkele dagen naar Gronsveld om te kijken hoe men vorderde en om aanwijzingen te geven.

In 1938 werd de fruittuin aangelegd, daar waar nu de speeltuin ligt. Ook hiervoor had Fokker een zeer gedetailleerd plan uitgewerkt. Dit plan is waarschijnlijk het enige dat nog bestaat. Het draagt bladnummer 42A. Naar de overige bladen zijn we nog op zoek.

Zo'n 100 verschillende fruitsoorten had men verzameld.

Naast de algemene soorten vond men er ook appelsoorten zoals Oterappel, Zigeunerin en Lemoen, peresoorten zoals Boncretien Williams, Jules Cliot, Emile d'Heyst, le Lectier, Togapeer, Beurree d'Anjou, Precoce de Trevoux, Poire de Tongres, Bergamote d'Esperen, Louisbon d'Avranch, Beurree Clairgeau, Comtesse de Paris en Marquerite Marillat en pruimesoorten zoals Washington en Reine Claude de Conduca.

En dan laten we perzik-, abrikoos- en bessesoorten nog buiten beschouwing. Een verzameling die ook nu nog in een fruitdorp als Gronsveld niet zou misstaan.

Helaas, de toenmalige gemeente Gronsveld zag de noodzaak tot het behoud van deze fruittuin niet, al dient wel opgemerkt te worden dat in 1958 reeds diverse soorten verdwenen waren. Op een gegeven moment heeft de gemeente de overige fruitbomen gerooid en er de speeltuin aangelegd.

De zorg die de kwekers tegenwoordig besteden aan het in stand houden van zoveel mogelijk soorten om zodoende het erfelijk materiaal te bewaren (genenbank) doet ons

Bij realisatie van een hotel zal deze hoek moeten verdwijnen, ondanks toezeggingen dat het park niet mag worden aangetast.

veronderstellen, dat de toenmalige tuin, als deze er nu nog was, van onschatbare waarde zou zijn geweest. In 1943 werd Klokke Roeland gebouwd, totaal anders dan gepland, doch hieraan was de oorlog debet. De benodigde materialen waren niet te krijgen of mochten van de bezetter niet gebruikt worden. Het houten huis met strodak werd als alternatief gezien al bleef Fokker zich, zonder resultaat, verzetten.

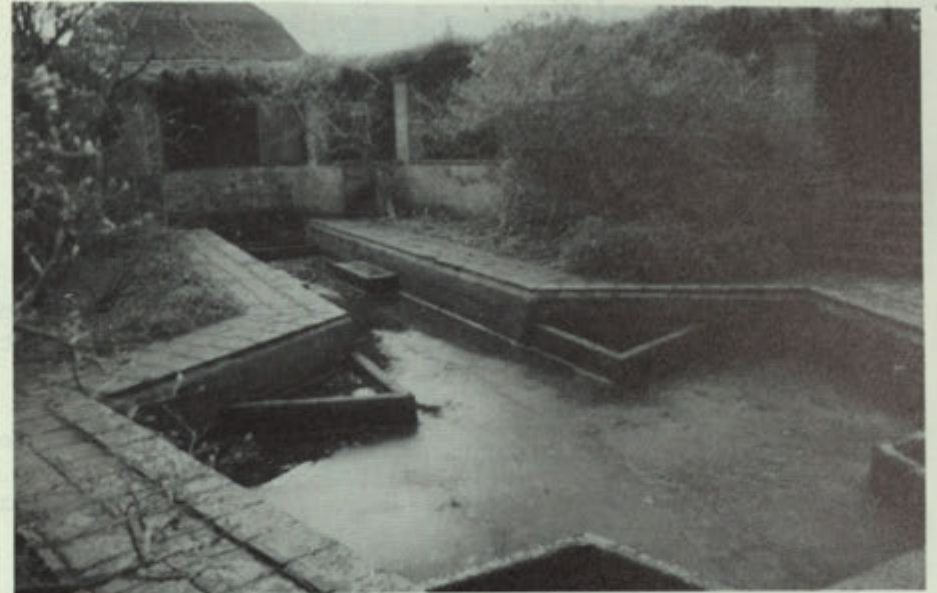
Albert verkoopt in 1958 op 61-jarige leeftijd Klokke Roeland aan de gemeente Gronsveld met de bedoeling dat het in zijn geheel voor de gemeenschap Gronsveld behouden zou blijven. Tot de gemeentelijke herindeling in 1981 heeft het als gemeentehuis dienst gedaan en het perk werd door de gemeente onderhouden; het blijft jammer, dat het park in de loop der jaren niet in zijn oorspronkelijke staat bewaard is gebleven. De structuur van de rozentuin verdween, de fruittuin verdween en aan vervangende aanplanting werd weinig gedaan. Desondanks was een bezoek aan het Europapark, want zo heet het park sinds de verkoop

Een van de vele bruidsparen in het park bij de kleine vijver.

aan de gemeente, zeer de moeite waard. Zo dachten er ook tientallen bruidsparen over. In menig Gronsvelds en Rijkholts foto-album prijkt wel een foto van een bruidspaar, waarbij Klokke Roeland als decor diende. In 1983 verkocht de gemeente Eysden huize Roeland en werd er restaurant de Keizerskroon in gevestigd.

Het park, inclusief de vijver, bleef eigendom van de gemeente en dus voor bezoekers vrij toegankelijk. De verbouwing aan het huis gebeurde op bescheiden schaal zodat het karakter niet werd aangetast. Helaas verdween de vijver van de wintertuin onder een dik pakket kiezelstenen en werd de begroeiing tot een minimum teruggebracht.

In plaats van eerherstel van de wintertuin zal deze wellicht ten prooi vallen aan het geplande hotel.

Het park kreeg na de gemeentelijke herindeling niet de behandeling die het verdiende. De voortuin werd in zijn geheel opgeofferd aan een parkeerplaats. Zo verdwenen sparren, Oostenrijkse dennen, een pluim-es en het ergste van alles, ook de Gingko Biloba die dé curiositeit van het hele park was. De verwaarlozing van de tuinmuur, speeltuin, speelweide of tennisbaan, zwembad, theehuisje en zomer- en wintertuin roept om herstel. Dit achterstallig onderhoud mag in geen geval de reden zijn om de rest van het park op te offeren aan de bouw van een hotel. Klokke Roeland zou dan voor eens en altijd verloren zijn. Albert Hayen heeft zijn domein naar de storm- of noodklok in het Gentse Belfort genoemd. De Gentse noodklok, Klokke Roeland, luidde men in de middeleeuwen wanneer het land in gevaar was. Nu is Klokke Roeland in gevaar, en het doet ons deugd dat de noodklok geluid wordt. Net als in de middeleeuwen geldt nog steeds, dat men hiervoor niet doof mag zijn!

Sectie natuur

Dank aan: W. Bosch, L. Halders, Z. Halders, R. Hayen

Het kruis "oonder aan de Sjnuydersstèg"

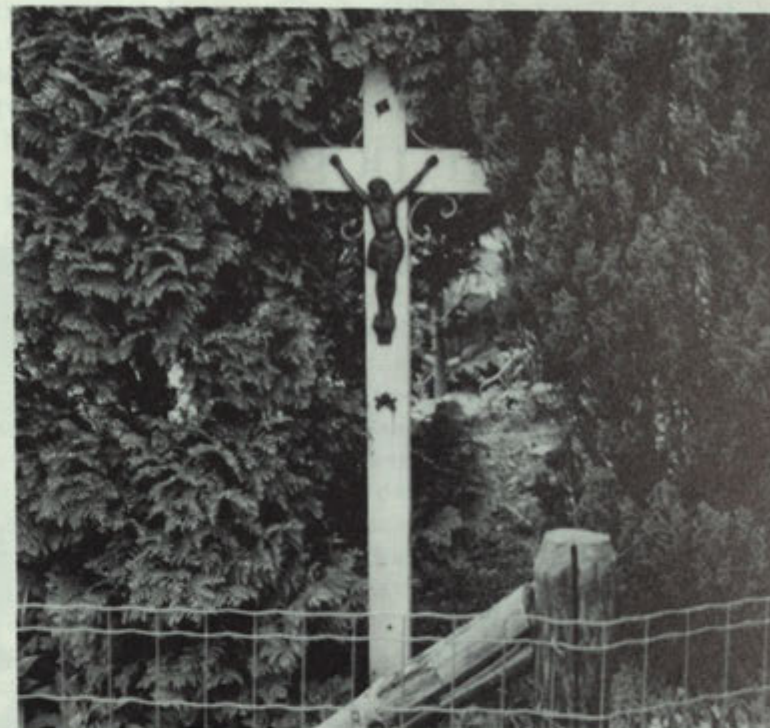
Wellicht dat velen dit kruis niet direct zullen herkennen. Het staat er nog niet zo lang en bovendien staat het niet direct langs de weg, maar in de tuin van de familie Huynen-Gorissen.

De naam Sjnuydersstèg is de huidige dialectbenaming van de Hennemettenstraat. Deze straat wordt door de autochtone bevolking (nog) steeds Sjnuydersstèg genoemd, omdat in deze straat gedurende een tiental jaren de sjnuyder (-kleermaker) Zjang Willigers heeft gewoond. Het is mogelijk dat de dialectbenaming over een aantal decennia geheel verdwenen is. Vanuit historisch oogpunt, zouden we dit niet hoeven te betreuren, omdat de officiële benaming Hennemettenstraat meer recht doet aan de benaming zoals die, volgens oude bronnen luidde.

Op het kaartje in het vorige nummer van Grueles (bladzijde 156) hebt u kunnen zien dat deze straat aan het eind van de 18e eeuw "heintje metten steegsken" werd genoemd. De oudst bekende benaming is van 1581, toen werd deze straat aangeduid als "Heyn mitte steghsken" (zie de Groéselder Diksjeñer).

Of er eeuwen geleden ook al een kruis stond op deze plaats, is mij niet bekend. Op oudere kaarten ben ik hier in ieder geval nooit een kruis tegengekomen. Er is mij wel verteld dat er vroeger onder aan de Sjnuydersstèg, tegen het huis van Van Thoor, een houten kruis gehangen zou hebben.

Omstreeks 1980 zou Fréns Hessels aan Sjarel Jaspars (de man die zich tot zijn dood het lot van de wegkruisen in Gronsveld heeft aangetrokken) hebben gevraagd of hij op de hoek van de Sjnuydersstèg en de Brooksjtraot een kruis zou willen hangen. Sjarel heeft toen aan dit verzoek voldaan en op deze hoek, tegen een destijds daar staande houten paal, een klein houten kruis gehangen. Dit kruis was

echter niet zo mooi en al vlug bleek bovendien dat het in een slechte staat verkeerde. Willy Theunissen heeft toen een groter ijzeren kruis gemaakt, waaraan hij het korpus van het oude kruis heeft bevestigd. Dit kruis is 200 cm hoog en 50 cm breed, het is wit geverfd en het korpus is zwart. Samen met Martin Huynen heeft hij het kruis toen op de huidige plek geplaatst. Martin Huynen heeft het onderhoud op zich genomen.

Dit kruis is er niet met een speciale bedoeling geplaatst, zodat het onder de categorie devotiekruisen gerangschikt kan worden.

Als u er nog eens langs komt, kijkt u eens goed naar dit kruis, het is beslist de moeite waard.

Léon Olislagers

Kên d'r hön nog

Marie

Werd geboren als Pierre Beckers op 23 mei 1878 in Gronsveld op het Broek. Zijn vader was Willem Beckers (Wöm de Sjnep) en zijn moeder Maria Quinten uit Wallonië. Vader verdiende de kost met de handel in zelf geteelde groente. Hiertoe reisde hij met zijn hondekar naar de markten onder andere in Maastricht en Gulpen. Zijn Waalse vrouw had hij leren kennen, toen hij nog als loonwerker in het Land van Herve werkte. Vader Wöm had land in pacht van de familie Schreinemacher uit Maastricht, die naast veel

Pierre van de Sjnep

landbouwgrond in onze dorpen ook het Savelsbos tot hun bezittingen mocht rekenen. Als pachter was men verplicht om bij de jachtpartijen mee te gaan om het wild op te drijven. Hierbij kwam Wöm aan zijn bijnaam. Naar verluidt zou hij bij het jagen van een snip hebben geroepen "daar gaat een sjnep".

Van Pierre's moeder is de volgende anekdote bekend. Zij haalde met de hondekar schrijfpapier in Maastricht bestemd voor de lagere school en voor de notaris (Widdershoven). Toen zij bezig was papier uit te laden bij de notaris, aan de Rijksweg, passeerde iemand met een zeug. De zeug snuffelde aan de hond, waarop het dier beet. In de consternatie die ontstond, verdedigde zij haar hond door in het Gronsvelds met een Waalse inslag te zeggen: "es ich wäor e vérk en dich wäors hoond. En ich kaom sjnuf sjnuf aan dyng koont: zoúws dich daan neet biét?"

Pierre doorliep de lagere school in Gronsveld en ging als tienjarige bij een boer werken, veel anders was er niet te doen. Later probeerde hij het nog in de mijn (Kerkrade) en op een fabriek in Maastricht en in Eijsden.

Pierre ging als jongeman graag op stap, vooral naar de kermis in de omliggende dorpen. Bij kermis hoorde toen nog vaak een flinke vechtpartij, oorzaak meestal vetes of jonge meisjes. In zulke omstandigheden kon je beter náást Pierre dan tegenover hem staan. Hij was groot en sterk maar vooral niet bang.

Hij trouwde op 27 september 1907 met Maria Aussems uit Gronsveld en ze gingen wonen in de Broekstraat, nu 37. Pierre had intussen begrepen dat hij geen baas boven zich dulde en besloot zelfstandig te worden. Het werd een zeer gemengd bedrijf. Thuis hield hij wat vee, twee koeien, 15 varkens en wel 60 kippen. Hij lustte zelf graag een eitje, wat hij als tussendoortje verorberde door boven- en aan de onderkant een gaatje te maken en het dan leeg te zuigen. Ook had hij nog een groentetuin en een akker. Verder werkte hij vooral "iën 't verdyng". Dit betekende werk aannemen niet tegen een dagloon maar tegen een zeker bedrag. Bomen kappen per stuk en zichten, per rooi. Kappen en zichten werden zijn specialiteit. Zijn lichaamskracht kwam hem hier zeer goed van pas. Hij maakte lange dagen en verdiende genoeg om zijn gezin te onderhouden. Pierre was een trotse man die zich van niemand de les liet lezen.

Bronk 1906. De "biélemaander" terugkerend van de molen. V.l.n.r. (tamboer) Wöm Deliege, Zjeng Janssen, Wöm Beckers, Pierre Beckers, Drikske Heijnen. Uiterst rechts: Wömke Pieters, Wömke Heijnen.

27 september 1957. 50-jarige bruiloft van Pierre en Marieke Beckers-Aussems.

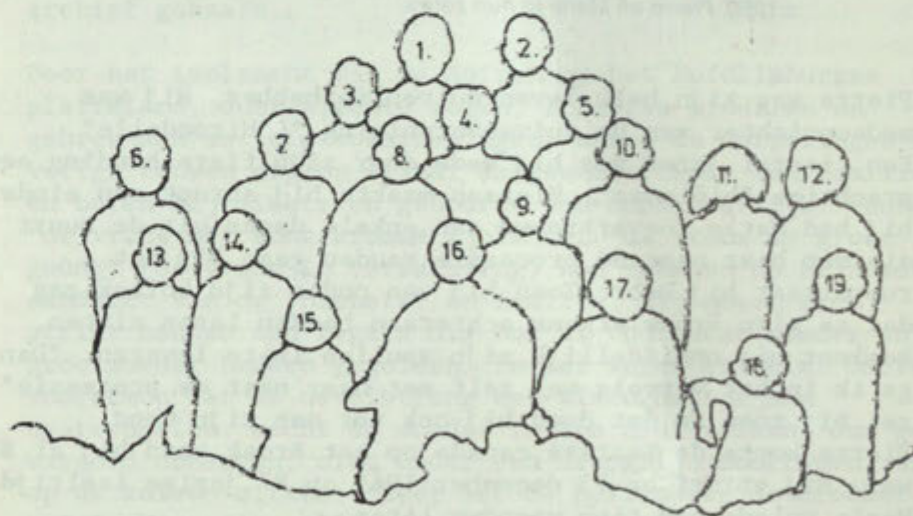
Buiten zijn vrouw had niemand iets over hem te zeggen en zo wilde hij het ook. Pierre en Marie kregen drie kinderen: Tien (1908), Pierre (1912), Marie (1914). Intussen had Pierre zich ook nog bekwaamd in het kappersvak. In de keuken werden de mannen en jongens van het dorp op een keukenstoel geknipt voor tien cent en geschoren voor vijf cent. Een jongenskapsel was toen niet zo moeilijk: helemaal kaal. De keuken annex kapsalon werd zo ook nog een ontmoetingsplaats voor bekende dorpsfiguren. Zjang Pootsj, de Lange Geel en vele anderen waren er een deel van de inventaris. Pierre speelde ook nog accordeon waarbij veel kinderen hun eerste danspassen maakten. Op zomeravonden zat men buiten voor de deur en genoot van de rust die hier heerste in dit apart stukje Gronsveld: enkele witte huisjes aan de rand van een groot moeras dat het Broek toen was. Honderden canada's waartussen het eindeloos geel van boterbloemen. Duizenden kikkers in de poelen en de grote Wyjert zorgden samen met de waterhoentjes voor de muziek. Een rijk leven zonder veel geld maar dat was ook niet nodig. Ze woonden in hun eigen huisje, er was geen elektriciteit, gas of waterleiding. Groente en aardappelen kwamen uit eigen tuin, de kippen leverden meer dan genoeg eieren, er was melk in overvloed en af en toe werd er een varken geslacht. Wat was er meer te wensen. Leed kwam er toch. Pierre zijn vrouw, 29 jaar toen, werd blind. Eerst aan één oog, toen werd ze geopereerd aan het andere waarna ze helemaal blind was. Pierre zorgde heel goed voor haar, meerdere malen per dag ging hij met haar onder de arm een wandeling maken. Voor feestdagen bestelde hij voor haar een nieuwe jurk. Janna van de Sim (de moeder van Bérke Hofman) en later Nét van Wöm Waber waren de naaisters. Zelf leek Marie niet zo gebukt te gaan onder haar blindheid. Er ontging haar letterlijk niets en ze regelde vanuit haar zetel het hele huishouden. Ook toen haar oudste dochter Tien bij hen introuwde in februari 1938, bleef zij de baas in huis. Zowel Pierre als de kersverse schoonzoon Zjang Rokx leverden hun "kèzjem" bij haar in. Als er iets betaald moest worden haalde zij haar grote beurs tevoorschijn en pakte ondanks haar blindheid het juiste bedrag er uit. Ook verrichtte zij nog allerlei huishoudelijke werkjes vanuit haar stoel.

1964. Bèr Houten en Pierre Beckers. Pierre en Marie voor de smidse van Zjir Segers.

Zomer 1949. Marie met haar kleinkinderen, v.l.n.r. Jean, Pierre en Ria Rokx.

1 Elly Beckers-Hassink 2 Pierre Beckers (kleinzoon bruidsp.) 3 Zjeng Rokx 4 Trui Beckers-Janssen 5 Bèr Lahaut 6 Jean Rokx 7 Tien Beckers (Rokx) 8 Pierre Beckers 9 Frans Lahaut 10 Pierre Lahaut 11 Ria Lahaut 12 Marie Beckers (Lahaut) 13 Pierre Rokx 14 Ria Rokx 15 Gerda Rokx 16 Pierre Beckers 17 Marie Aussems (Beckers) 18 Jean Lahaut 19 Ien Lahaut.

±1960. Pierre en Marie in hun zetels.

Pierre was zijn hele leven duivenliefhebber. Hij was medeoprichter van de duivenvereniging "L'Hirondelle". Een tiental jaren was hij mede door zijn fiere houding een prachtige "biéleman". Hieraan maakte hij abrupt een einde: hij had Marie toevertrouwd aan enkele dames uit de buurt die met haar naar de processie zouden gaan bij het rustaltaar bij Door. Toen hij van onder zijn kolbak zag dat ze zijn vrouw ergens achteraan hadden laten zitten, besloot hij onmiddellijk zijn spullen in te leveren. "Dan ga ik in het vervolg wel zelf met haar naar de processie" zei hij toen en dat deed hij ook tot aan zijn dood. Pierre kapte de laatste canada op het Broek toen hij al 82 was. Hij stierf op 23 december 1965 op 87 jarige leeftijd. Marie volgde hem tien maanden later.

Wallie van de Weerdt
Interviews:
Gemma Brouwers
Marie-Louise Essers

Oude gebruiken rond de geboorte

Belangrijke gebeurtenissen in het leven, zoals geboorte, huwelijk en overlijden gingen in ons Limburgse land vaak gepaard met tradities en bijgeloof. Deze verschilden vaak van dorp tot dorp. Wie meer wil weten over de gewoonten van ons eigen dorp moet hiervoor in archieven duiken, of luisteren naar de verhalen die de "ouderen" onder ons nog te vertellen hebben. Bij Grueles zijn gaan Gemma Bouwers-Janssen en Marie-Louise Essers-Bergenhuizen al jarenlang op pad om verhalen over tradities, gewoonten, geloof en bijgeloof voor het nageslacht vast te leggen. Ook de gegevens voor dit artikel zijn voor een gedeelte uit hun archief gehaald.

Door het isolement van de dorpen op het Zuidlimburgse platteland, door slechte wegen, schaarse middelen en gebrek aan sociale voorzieningen, waren de dorpelingen in vorige eeuwen erg op elkaar aangewezen. Hulp van familie en burens bij ziekte en geboorte was onontbeerlijk. Vooral "de vrouw mêt éne kromme sjolk" of "de vrouw dy groet goûng" (de vrouw in verwachting) kon rekenen op bijzondere aandacht van de "naobers" en familie. Zij moest zich strikt houden aan regels die ook al voor haar moeder en grootmoeder hadden gegolden. En dat waren er vele. Om te voorkomen dat de navelstreng het kindersjok zou omstrengelen, mocht de moeder in spe niet reiken, dus geen wasgoed ophangen; niet onder een drooglijn doorlopen; niet op de knieën zitten; "neet mêt de hellep ién de krouker goën". Voor dit zelfde euvel ook was het de aanstaande moeder verboden met de handen boven het hoofd te slapen. Dr. Starmans, huisarts te Nuth, die rond 1930 promoveerde op een proefschrift over gewoonten bij geboorten, vertelt dat in Eijsden een vrouw zelfs zover ging, dat zij zich voor het slapen de handen liet vastbinden.

Als de buurvrouw ter ore kwam dat de toekomstige moeder in de eerste helft van de draagtijd naar de tandarts was geweest verzuchtte ze: "Jummich ês 't keend mer neet mêt enne sjyve moond geboëre wörd." De aanstaande moeder mocht niemand uitschelden, of heimelijk iets slechts toe wensen. Het kind zou daar later zeker nadeel van ondervinden. Werd een kind met een wijnvlek in het gezicht geboren, dan wist men te vertellen dat de moeder tijdens de zwangerschap in een schrikreactie een hand tegen haar wang had geslagen. Het zogenaamde "verzien" maakte het dagelijks leven van een toekomstige moeder extra moeilijk. Want kwam ze op straat iemand tegen met "enne króf" (een bochel) of een andere lichamelijke afwijking dan liep ze een eindje om. Lukte dat niet meer dan keek ze in ieder geval de andere kant op. Haar kind zou weleens met dezelfde afwijking geboren kunnen worden. Een typisch voorbeeld van dit bijgeloof speelde zich midden vorige eeuw af in Schinveld (ook weer volgens dr. Starmans). Bij een onderwijzersbenoeming maakte de pastoor zich sterk voor een man afkomstig uit zijn geboorteplaats Susteren. Hoewel een aantal mensen iemand anders op het oog had, zette de pastoor, zoals gebruikelijk, door en werd de Susterenaar benoemd. Toen deze zich in Schinveld vestigde zagen de dorpelingen tot hun schrik dat hij een klompvoet had. Toen binnen enkele jaren in verschillende huisgezinnen kinderen werden geboren met een voetafwijking, mondde dit uit in een fikse dorpsrel, de pastoor werd als schuldige aangewezen. Hij had immers die onderwijzer het dorp ingehaald, (klompvoeten zijn niet erfelijk). Een aanstaande moeder zou het niet in haar hoofd halen om naar een dode te gaan kijken, zelfs niet als het een van haar ouders was. Deed ze dat wel dan was het kind gedoemd met een lijkwit gezicht door het leven gaan.

De kennis over het menselijk lichaam was bij jonge mensen en zeker bij meisjes vaak erg gering. Wanneer een meisje voor het eerst merkte dat ze menstrueerde, dacht zij dat haar iets vreselijks was overkomen. Moeders durfden vaak hun dochters niet op deze gebeurtenis voor te bereiden. Voorzichtige vragen werden meestal met een smoes afgedaan. Praten over dit onderwerp tussen zusjes en vriendinnetjes kwam nauwelijks voor.

Fysje, de wysvrouw van Riékelt (Maria Sophia Caelen-Schiepers).

In de meeste huisgezinnen deed men voor de Tweede Wereldoorlog nauwelijks aan voorlichting. De jongeren moesten zelf maar ontdekken hoe "alles zo'n" beetje in zijn werk ging. Waarbij het ene stel natuurlijk ondernemender was dan het andere.

Het kind leerde al heel vroeg dat z'n broertje of zusje door de ooievaar was thuisbezorgd. Terloops vertelde men erbij dat de vogel de moeder in haar been had gebeten. Lopen was daardoor onmogelijk, dus moest ze in bed blijven. Op gezinsuitbreiding werden de kinderen meestal niet voorbereid. Als ze 's nachts of na schooltijd onvoorbereid naar een tante of de burens moesten, wisten degenen die dit al vaker hadden meegemaakt, wat er aan de hand was.

In de jaren vijftig kwam daar langzaam enige verandering in. In sommige gezinnen waar gezinsuitbreiding zou plaatsvinden, vroegen de ouders hun kinderen zilverpapier

te verzamelen voor een nieuw kindje. Vooral in een tijd dat zilverpapier schaars was, geen sinecure. Hiervoor werd na schooltijd vaak samen met neefjes en nichtjes de Dorpsstraat afgeschuimd op zoek naar wikkels van lege sigarettapakjes.

Ook over het baren was weinig bekend. De moeder die van haar eerste kind moest bevallen werd, soms pas enkele dagen voor de bevalling, over de meest noodzakelijke zaken ingelicht. Begin deze eeuw kwam het in Rijckholt nog voor dat een, in barensnood verkerende vrouw zo onwetend was dat ze aan het verzoek van de vroedvrouw om haar onderbroek uit te trekken niet wilde voldoen ...! Na veel heen en weer gepraat kon men haar ervan overtuigen dat dit bij deze gelegenheid toch noodzakelijk was.

Langzamerhand verbeterde de voorlichting. Een aantal kinderen ging naar Maastricht naar de Ambachtsschool of de Mulo. Daar verbaasde de stadsjeugd zich over zoveel onwetendheid van die "boeren", zoals steevast iedereen van buiten Maastricht werd genoemd. De Maastrichtenaren bleken maar wat graag bereid tussen de lessen door uit de doeken te doen waar "Abraham de mosterd haalt". In Rijckholt werden de jongens, vaak (als mosterd na de maaltijd) op verzoek van de ouders, voorgelicht door de paters Dominikanen. Vooral pater Willems en pater Terstegen waren hierin gespecialiseerd. Ontdekte deze laatste op de zondagse instuifavond dat er tussen een jongen en een meisje iets begon te "bloeien", dan kreeg de jongen opdracht om bij hem te komen biechten. Tijdens de biecht probeerde hij er achter te komen of een gesprek "onder vier ogen" nodig was. Trouwens de geregelde gespreksavonden van de acolietenclub (eind jaren vijftig), waarbij altijd een van de Dominikanen aanwezig was, hebben zeker positief bijgedragen tot de algemene vorming van de Rijckholtse jongens. De paters zorgden er verder voor dat de meisjes naar de Huishoudschool en de Mulo bij de zusters Ursulinen in Eijsden werden gestuurd. Rond hun 17e jaar gingen ze een avond per week naar de Mater Amabelisschool in Heer, waar pater Willems mede de scepter zwaaide.

Het aantal sterfgevallen tijdens of vlak na de bevalling was zo hoog dat de overheid begin vorige eeuw in Maastricht een vroedvrouwenopleiding stichtte. In eerste instantie was er sprake van twee soorten opleidingen: voor vroedvrouw en voor vroedmeester. De vroedvrouw mocht alleen assisteren bij de natuurlijke bevallingen, dus zonder hulpmiddelen. De vroedmeester mocht die wel gebruiken. Tot zijn apparatuur behoorden onder andere een verlostang, een scherpe en een stompe haak en een hoofdboor. In 1865 werd bij wet het beroep van vroedmeester afgeschaft. De nieuwe wet schreef voor dat alleen artsen medische apparatuur mochten hanteren. Deze maatregelen beïnvloedden het sterftecijfer aanzienlijk. Hoewel het voor onze begrippen toch nog erg hoog bleef. In menig huisgezin gold het Gronsvelds gezegde "e groet lèid ién e klejn kúilke" (groot leed voor een klein graf).

Vroedvrouwen die in de eerste helft van deze eeuw in onze dorpen hun beroep uitoefenden waren onder andere:

- M.C. Manderveld (tot 1907), standplaats Eijsden (Gronsveld, Rijckholt, Mesch en Eijsden).
- T.J. Smit (tot 1912) standplaats Eijsden.
- R. Lempers (1913, 1914) standplaats Eijsden.
- M.B. Lagro (tot 1916), echtgenote van J. Leijssen, standplaats Heer (Gronsveld, Cadier en Keer, Amby, Bemelen en Heer).
- A. Vaes-Loyen (1927 tot 1960) standplaats Eijsden.
- Mevr. Purnot-Adriaans, standplaats Eijsden.

De vroedvrouw werd door de Gemeenteraad aangesteld en kreeg een vergoeding voor hulp aan behoeftige kraamvrouwen. In 1920 werd dit bedrag vastgesteld op fl. 1000 (gemeente Eijsden). Toen bleek dat niemand voor dit solliciteerde was men genoodzaakt het bedrag te verhogen. Voor de Eijsdenaren was dit des te zuurder, omdat de gemeente Gronsveld weigerde mee te betalen. Zij stelde dat op een enkele uitzondering na, de vroedvrouw afkomstig was uit Maastricht, Heer of Noorbeek. Om u enig idee te geven; in 1920 vonden in de gemeente Gronsveld 45 bevallingen plaats. (Rijckholt was tot 1 januari 1943 een aparte gemeente).

Naast de gediplomeerde vroedvrouwen waren er altijd nog vrouwen die als baker veel ervaring hadden. Zij

Fysje met haar man.

assisteerden de dokter of de vroedvrouw, en waren vaak eerder aanwezig omdat zij in het eigen dorp woonden. Een van die vrouwen in Gronsveld was Maria Catharina Dreesens. Zij was gehuwd met de "Sjnyder" Jan Jacob Willigers. Trênsje, zoals ze in Gronsveld werd genoemd, was geboren te Reckheim (België) in 1856. Zij "diende" op het kasteel bij Gadiot, toen ze Zjang leerde kennen. Hij was afkomstig uit Thorn en geboren in 1849. Het gezin woonde in de "Sjnyderssjtèg" (Hennemettenstraat, Grueles 11 jrg 2, blz 89). Trênsje had altijd haar koffertje klaarstaan om geen tijd te verliezen als zij moest assisteren. In Rijckholt fungeerde als baker Maria Sophia Schiepers (geboren te Gronsveld, 1860). "Fysje" was gehuwd met Hendricus Hubertus Caelen, alias de "Vrieje" (geboren te Rijckholt 1866).

Het bijgeloof rondom de geboorte kon men natuurlijk niet bij wet afschaffen. Iedere streek had zo zijn eigen tradities.

Vaak plantte men een levensboom. Bij een jongen koos men voor een note- of appelboom. Bij een meisje voor een pereboom. Bij de geboorte van prinses Juliana (30 april 1909) adviseerde het Provinciaal Bestuur aan de gemeenten

om een boom te planten. In Rijckholt plantten de 79-jarige veldwachter Wömke Purnot en burgemeester Wöllem Schrijnemakers deze boom op de hoek Voerenstraat/Romboutsweg. De boom staat er nog, in tegenstelling tot de Julianaboom van Gronsveld. De familie Spauwen plantte deze boom op de hoek Rijksweg/Manskessjtèg (Dr. Poelsstraat). Hij werd gerooid op carnavalsdinsdag 1960, omdat hij moest plaatsmaken voor de Boerenleenbank. (Zie Grueles jrg 1 nr 2, blz 43).

Meestal werd het kind door de moeder gezoogd. Wanneer zij te veel melk had, kon een van de oudere kinderen mee profiteren. Had ze niet genoeg melk beschikbaar dan wist vaak de vroedvrouw wel enkele adressen (soms buiten het dorp) waar een vrouw te veel melk had. Zo was het heel normaal dat vrouwen die elkaar niet kenden, elkaar op die manier hielpen. Daarvoor moest wel een van de gezinsleden dagelijks op stap om voldoende melk te verzamelen. Het "zelf-voeden" werd ook gezien als een anticonceptiemiddel. Daarom probeerde men die periode zo lang mogelijk te rekken.

Met de pasgeborene ging men erg voorzichtig om. Het kind mocht niet op zijn linkerzij liggen, want dan werd het linkshandig. Het mocht niet gemeten worden, want dan mat men zijn doodskistje. Hield het baby'tje de vuistjes gesloten dan werd het gierig. Hield het ze open dan werd het vrijgevig. Als het kind ziek was en niet door de moeder gezoogd werd, was het erg belangrijk dat het kind melk kreeg van een en dezelfde koe. Maakte men zich zorgen dat het kind niet gezond ter wereld zou komen, dan riep men de hulp in van de H. Moeder Maria. Hierbij werd beloofd dat het kind de eerste zeven jaar alleen maar wit en blauw zou dragen.

Na de geboorte wreef men het kindje in met raapolie. Het naveltje bedekte men met in olie gedrenkt linnen pluksel. Armpjes en beentjes werden recht getrokken en stevig ingewikkeld, het zogenaamde "iënweendele". Uitgepakt werd het kindje slechts een of twee keer per dag. Geheel wassen was uit den boze, alleen de huidplooiën werden met olie ingesmeerd. Het vuil dat zich in de handpalmen vastzette

Trénsje Dreesen (Willigers), ± 20 jaar.

mocht niet verwijderd worden, anders zou het kind gaan stotteren.

Het doopsel is een van de voorwaarden om in de hemel te komen. Vooral door de grote kindersterfte, werden de kinderen kort na de geboorte gedoopt. Onderzoek in het doopregister van de Sint-Martinuskerk te Gronsveld leert mij dat midden 18e eeuw inderdaad bijna alle kinderen binnen 24 uur na de geboorte het doopsel ontvingen. Gebeurde dit niet, dan moest de vroedvrouw dit aan de pastoor melden. Verkeerde een kind in doodsgevaar, dan moest de vroedvrouw de "gieduep" (nooddoop) verrichten. Vaak deed de pastoor naderhand de doop nog eens over, omdat hij er zeker van wilde zijn dat de doopformule goed was uitgesproken.

Tot de jaren zestig werd het kind twee of drie dagen na de geboorte gedoopt. Daardoor was het niet mogelijk dat de moeder bij de kerkelijke plechtigheid aanwezig was. De "wysvrouw" en de peetouders (päot en pëter) speelden een

grote rol bij het dopen. De toekomstige ouders vroegen in een zo vroeg mogelijk stadium de peetouders, omdat ze daardoor de wil toonden het kind te laten dopen. Trouwens als de moeder enkele maanden in verwachting was, nam zij zich plechtig voor, dat het kind gedoopt zou worden. Dit was voor de katholieke moeder min of meer verplicht. Als peetouders kwamen het eerst de grootouders van het kind in aanmerking en daarna de broers en zussen van de ouders. Degene die geen goede levenswandel had, werd overgeslagen: het kind kon immers aarden. De oudste zoon kreeg de naam van de grootvader van vaderszijde, de oudste dochter die van de grootmoeder van moederszijde. De tweede zoon werd naar de grootvader van moederszijde genoemd, de tweede dochter naar de grootmoeder van vaderszijde. Nog begin deze eeuw kwam het voor dat men, na de plechtigheid in de kerk, met de dopeling een tocht langs de herbergen maakte. De peter moest dan het gelag betalen. In Gronsveld en Rijckholt droeg de vroedvrouw vaak de dopeling naar de kerk. Vooral "wysvrouw" Vaes stond hierop. Of het hier ook de gewoonte was dat de vroedvrouw het kind na thuiskomst tegen een kleine vergoeding aan de peetouders overdroeg, om hen te laten voelen hoe zwaar het kind was, het "pungelen", heb ik niet kunnen achterhalen. Het doopsel moest in de kerk plaatsvinden, behalve in tijd van nood, dan mocht dit aan huis gebeuren. Het perse willen dopen kon tot excessen leiden. Zo paste de pastoor, nog in de vorige eeuw in een dorp niet ver hier vandaan, na het overlijden van de barende moeder, eigenhandig een soort keizersnede toe. Hij wilde koste wat kost het inmiddels gestorven kind nog dopen. Zo'n exces kwam vaker voor. Nadat Rome al eerder een waarschuwend vinger had opgestoken en gemaand had daar voorzichtig mee om te gaan, maakte de Kerkelijke Overheid in 1899 definitief een einde aan deze mens-onterende praktijken. Zij besliste dat na de dood van de moeder alleen nog artsen een keizersnede mochten uitvoeren.

De Kerk was niet alleen bezorgd voor de geestelijke gezondheid maar ook voor de lichamelijke van de boreling. De bisschop schreef voor dat de pastoor de ouders moest verbieden het kind in hun bed te laten slapen. In zijn toespraak tot de peter en meter moest de pastoor zeggen: "Verwittigt de ouders zoo dringend mogelijk, dat ze niet

Achter v.l.n.r. Augustine Willigers, Maria, Frans, Anna, Zjeng, Sophie, Jozefien. Voor v.l.n.r. Antoinette, moeder Trênsje, Zjêf (père Ange), vader Jan Willigers, Harie.

toelaten dat hun tener kroost in hun eigen of in iemand anders bed gelegd worde opdat het niet versmachte, dat zij vooral gedurende zeven jaren het behoeden tegen vuur en water en andere gevaren."

Onwettige kinderen werden door kerk en staat in vorige eeuwen letterlijk en figuurlijk als bastaarden behandeld. Vooral voor de ouders van het meisje dat een onwettig kind baarde, was het belangrijk de naam van de vader te kennen. Deze kon dan financieel aansprakelijk gesteld worden. Daarom probeerde de vroedvrouw de moeder die zich in barensood bevond de naam van de vader te ontfutselen. Later wilde de Kerk dat niet meer, omdat blijkbaar hiervan misbruik werd gemaakt. Want in een reglement van vroedvrouwen van het bisdom Luik, waar ook de parochie Gronsveld toe behoorde, stond te lezen: "Zij mag bij onwettige geboorten de naam van de vader niet vragen omdat

zulke vraag tot niets goeds kan dienen en dat het antwoord geenszins geloofwaardig is." Toch staat in het 18e-eeuws doopregister van de Sint-Martinusparochie bij onwettige kinderen vaak de naam van de (vermoedelijke) vader vermeld. Verder luidde een Kerkelijk voorschrift: "dat sij (vroedvrouw) alle kinderen, die van gheen wettighe gheboorte sijn, als bastarden, onder de heucke (kapmantel J.P.) sullen ter doop brengen, sonder eenighe solenniteitj (plechtigheid J.P.)."

Anders dan tijdens de bevalling was de verzorging gedurende de kraamtijd het recht en de plicht van familieleden en buurvrouwen. De moeder die op de avond van de negende dag pas even de voeten buiten het bed mocht steken, werd goed verzorgd. Bakerpraatjes vermeldden dat de derde en zevende dag de gevaarlijkste waren. De kraamvisite bracht een soepkip en eieren mee, zodat de moeder kon aansterken. Ook na de negen dagen in bed, mocht de moeder niet eerder het huis verlaten dan nadat ze de "oétgaank" (kerkgang) had gedaan. Soms werd die regel zo streng gehanteerd dat de koe die ze moest melken daarvoor in huis werd gehaald. Zo gauw de moeder zich weer fit voelde, ging ze vergezeld van haar moeder of indien dat niet mogelijk was haar oudste zuster, naar de kerk, om

Mevrouw Vaes-Loyen bij de doop van Ludo Roosen, met meter (Lène van Baal-Roosen) en vader (Piet Roosen).

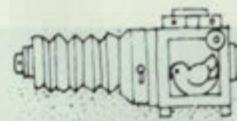
volgens een oud gebruik gereinigd te worden. Bij de kerkdeur wachtte de priester de vrouwen op. Hij besprenkelde de moeder met wijwater en gaf haar een brandende kaars in de hand, waarna zij de kerk in liepen. De pastoor en koster kregen vaak offers in natura zoals kaarsen, brood en peperkoek. Voor de moeder die een onwettig kind baarde, was de kerkgang verboden. In de Middeleeuwen deden ook de vrouwen na een miskraam de kerkgang. De vrouw moest bij die gelegenheid een gedoofde, in plaats van een brandende, kaars dragen.

Jo Purnot
Cadier en Keer

Bronnen:
Interviews door Gemma Brouwers en Marie-Louise.
Dr. Jos Schrijnen: Ned. Volkskunde
Dr. J.H. Starmans: Verloskunde en kindersterfte in Limburg.
Virgenie Huits-van Hooren (Gemeentearchief Rijckholt en Gronsveld).

Met dank aan: Nét Soudant-Waber, Marie Klinkenberg-Purnot, Lien Purnot, Zjeng Goessens, Therése Roosen-Willigers, Fieke Prikken-Caelen.

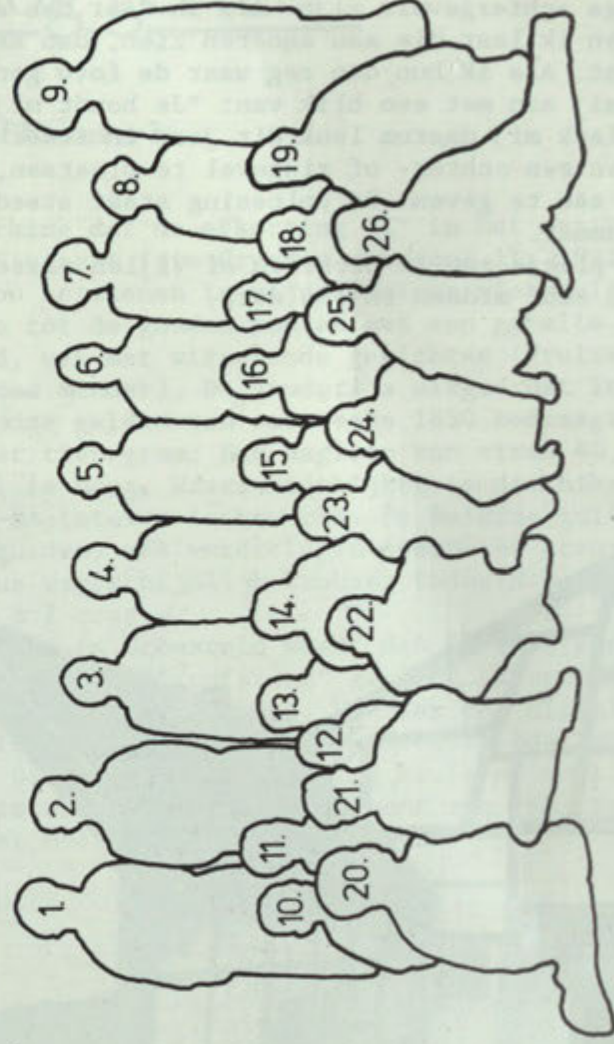
Foto

±1950. V.l.n.r. Zjef van den Boorn, Hajke Goessens, Zjeraar Doyen.

Lagere School Gronsvelt 1956

1 Jennie Landerloo 2 Lea Hayen 3 Rina Schreurs 4 José Joskin 5 Wies Goessens 6 Lily Janssen 7 Miet Caelen 8 Leida
 Dödémont 9 juffrouw Lacroix 10 Marcel van den Boorn 11 Jo Schiepers 12 Johnny Beckers 13 Nico Dassen 14 Leo Caelen
 15 Math Wolfs 16 Piet van Caldenborgh 17 Bertie Wolfs 18 Huub Doyen 19 Haj Mingels 20 Léon Segers 21 Freddy Martin
 22 Jean Rokx 23 Willy Peeters 24 Henk Scheepers 25 Jan van de Weert 26 Jean Peusens.

Geziën

Wanneer ik bij de mensen achterom kom, valt het mij op hoe mooi sommige achtergevels zijn. Als ik daar dan een foto van maak, en ik laat die aan anderen zien, dan kennen ze de plek niet. Als ik hun dan zeg waar de foto genomen is, kijken ze mij aan met een blik van: "Je houdt mij voor de gek." Het leek mij daarom leuk dit jaar in ieder nummer een foto van een achter- of zijgevel te plaatsen, zonder de lokatie aan te geven. De oplossing staat steeds in het volgende nummer.

Ons eerste plekje zou in Mechelen of Vijlen passen, maar het is toch echt midden in ons dorp.

Sjef Caris

Van aal en nog get

Kroon of Kreuzer?

De opmerking dat de afkorting "K" in het artikel van de sectie Historie (zie Grueles jaargang 11, 1991 afl. 4), kroon zou betekenen is mijns inziens niet juist. De kroon behoorde tot de gouden munten met een gehalte van 900 0/00 aan goud, wel met wisselende gewichten (Pruisen 11,11 gram, soms minder). De goudprijs uitgedrukt in de Nederlandse gulden van omstreeks 1850 bedraagt ongeveer fl6,- per tien gram. Een dagloon van circa 40 kronen wordt dan veel te hoog. Waarschijnlijker is dat hier met de Beierse maatstaven is gewerkt. De Beierse gulden (of Duitse gulden) was verdeeld in 60kr = 60 kreuzer. Met "K" wordt dus waarschijnlijk kreuzer bedoeld met een waarde van 1,5 à 2 cent.

Het dagloon in Gronsveld wordt dan 60 à 80 cent. De kreuzer werd ook "Kopfstück" genoemd. Kennelijk was hij in deze streken ook in omloop. Het was de "kleinste" munt met een beeldenaar. Je kon er dus "Kreuzer oder Münze" mee werpen. Dit is onze uitdrukking kruis of munt. De koning (van Beieren) was dus op deze munt een "Kopfstück", en een Hoge Piet heet bij ons nog: kopstuk!

Dré Donders

Archeologie

Ontgraving van de oude waterput bij de Molen van Gronsveld (2)

In nummer twee van Grueles 1991 rapporteerden we reeds over de eerste fase van de ontgraving van de put bij de molen, toen we een diepte hadden bereikt van circa tien meter.

Een aantal vragen was toen nog onbeantwoord:

- Hoe diep is de put (geweest)?
- Zit er nog water in?
- Hoe is de put gebouwd?

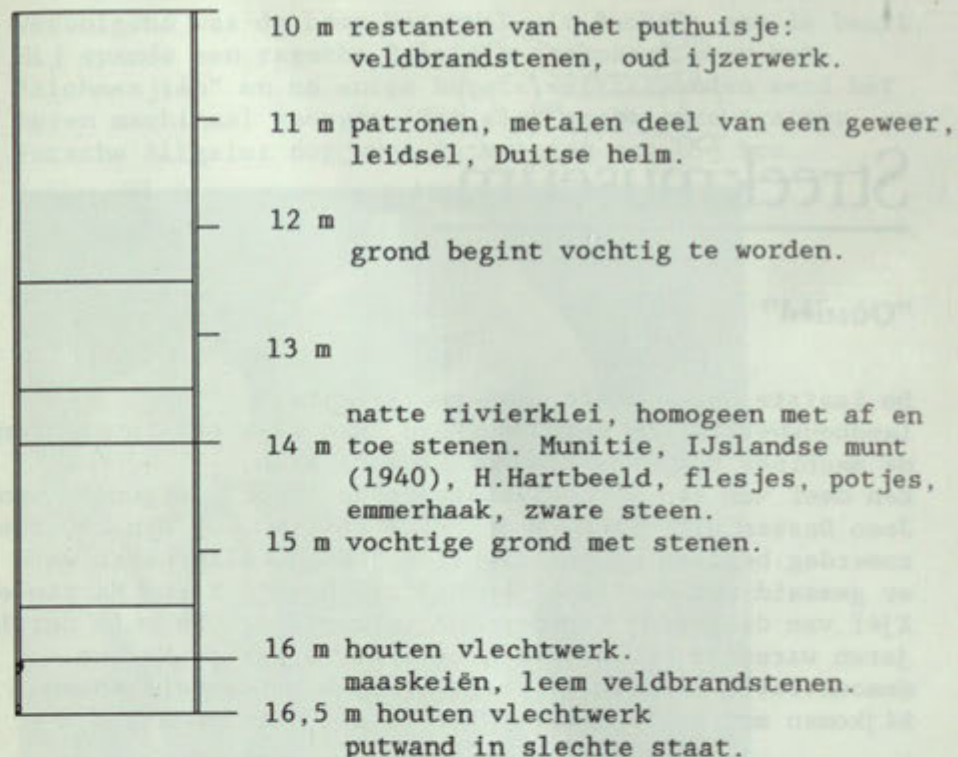
De tweede fase van de opgraving is gestart op 4 mei 1991 met het plaatsen van een driepoot boven de put. Op 11 mei ging de eerste graver weer naar beneden om vanaf een diepte van tien meter verder te graven. Eind oktober is de (voorlopig) laatste man naar de bodem van de put afgedaald, waar we inmiddels het grondwaterniveau bereikt hadden.

Het water stond op circa 16,5 meter diepte (waterhoogte circa tien cm).

Er zijn in deze tweede fase van de ontgraving nog enkele aardige (geen spectaculaire) vondsten gedaan. (In figuur 1 is de schematische doorsnede van de put getekend.)

De IJslandse munt uit 1940 en het puin van het puthuisje op circa 14 meter betekenen dat de put in een keer (in ieder geval in een kort tijdsbestek) na de tweede wereldoorlog dichtgegooid is.

De put is ongeveer 16,5 meter diep. Beneden bevinden zich twee gevlochten houten ringen in de putwand. Deze vlechtwerken zorgden ervoor dat het water een goede toegang vond tot de put en dat deze niet dichtslibde. Het water stond ongeveer tien cm hoog. Of de put ooit uitgediept is, hebben we niet kunnen vaststellen: het tweede vlechtwerk doet vermoeden van wel, zekerheid is er niet.

De bouwwijze is (in tegenstelling tot vorige vermoedens) hoogstwaarschijnlijk als volgt geweest: men groef een ronde kuil van ongeveer een meter diepte en metselde daarin de putwand. Het droge metselwerk (dat op zijn plaats blijft) werd ondergraven tot ongeveer een meter, waarna het volgende segment werd gemetseld enz. Hierdoor ontstonden op de aansluitingen onregelmatige metselvoegen, die ook nog zien zijn.

Ed Rousseau

Streekmuseum

"Oûstiéd"

De laatste jaren heeft onze sectie enkele landbouwwerktuigen gerestaureerd. Het leek ons interessant de machines nog eens aan het werk te zien. Een deel van een perceel rogge in de "Daor", eigendom van Jean Dassen uit Mesch, mochten we oogsten. Op een zonnige zomerdag begaven we ons richting "Daor". Allereerst werd er gemaaid met de "zich" en de "zichhaak". Zjeng Martin en Zjêf van de Weerdt toonden hun vakmanschap. Na ruim dertig jaren waren ze het zichten nog niet verleerd. Na hun demonstratie mochten ze in de schaduw van enkele bomen bijkomen met koffie en roggebrood met spek en ei.

Zjeng Martin en Frans Huits.

Vervolgens was de heer Waterval uit Banholt aan de beurt. Hij spande een rasecht Belgisch trekpaard voor het "zichmesjién" en na enige herstelwerkzaamheden werd het koren machinaal geogst. Tot slot mocht onze tractor, een Porsche Allgaier nog even laten zien wat hij kon.

Zjêf van de Weerdt en Zjeng Martin.

Het voorwerp in het vorige nummer afgebeeld werd gebruikt door de smid. Het is een meetinstrument. Met behulp van deze maat, die een omtrek heeft van een meter, kon hij zeer precies de lengte vaststellen van een ijzeren band die om een karrewiel moest passen. Daartoe rolde hij de maat rond het karrewiel en stelde daarmee de lengte vast.

John van de Weerdt

Toponiemen

Middernacht

"Om middernacht kan men de stad Luik zien liggen." Bij het lezen van deze passage uit de brief van Zollner (zie Grueles 11(1991), afl.4, p.161) zien wij onwillekeurig de nachtelijke rode gloed van Cockerill-Sambre in Herstal en van andere staalfabrieken in de omgeving van Luik, op de momenten dat de dakdelen van deze fabrieken boven de gloeiende ovens open gaan. We kunnen ons zelfs die rode wolk van enkele jaren geleden weer voor de geest halen. Zou dat in de tijd van Zollner (1777) ook al zo geweest zijn?

Even verder staat in de brief "Tegen de middag kan men Maastricht zien." Nu wordt het iets moeilijker ons voor te stellen waarom je Maastricht alleen tegen de middag zou kunnen zien, want Maastricht kun je (evenals Luik) de hele dag zien liggen als het niet mistig is. Ik zie geen reden waarom Zollner nu net een mistige dag heeft uitgezocht, waarop je Maastricht alleen tegen de middag kon zien liggen, om deze mededeling te doen.

Wat bedoelde Zollner eigenlijk met "Om middernacht" en met "Tegen de middag"?

Het antwoord is betrekkelijk eenvoudig. "Middernacht" en "middag" zijn niet alleen tijdsaanduidingen, maar ook windstreken. In de tijd van Zollner (en ook eerder) sprak men niet alleen van noord, zuid, oost, west, als men een windstreek bedoelde, maar ook van ochtend (= oosten), middag (= zuiden), avond (= westen) en middernacht (= noorden). Die aanduidingen hadden natuurlijk te maken met de globale stand van de zon op bepaalde uren van de dag. Het wordt echter iets ingewikkelder als Zollner de stad Luik "om middernacht" situeert en Maastricht "tegen de middag". Zollner was ongetwijfeld een gestudeerd man, maar hier draait hij de kaart gewoon op zijn kop! Kortom hij vergist zicht. Luik ligt, gezien vanuit Gronsveld, "rond de middag", Maastricht ligt "tegen middernacht".

Niks te Cockerillen dus, en ook geen mist, maar gewoon: ...Foutje. Bedankt!

Overigens gebruikt Zollner (en hij niet alleen) nog een andere plaats- of richtingaanduiding die wij vandaag niet goed meer kennen:

"Het graafschap Gronsveld begint een kwartier gaans buiten Maastricht en ongeveer 300 tot 400 stappen **onder** Heugem." (Pagina 155.)

Wat is **onder** Heugem en wat is **boven** Heugem? Het landschap rond Heugem was zo plat als een cent en Heugem zelf had ook niets van de Alpen. De aanduiding "boven" en "onder" gebruikte men in eerste instantie in relatie tot de loop van een (dichtbij zijnde, of belangrijke) rivier, pas daarna in relatie tot een landverheffing of een heuvel. Een rivier stroomt van "boven" naar "onder". De rivier waar het hier om gaat is natuurlijk de Maas en die stroomt van zuid naar noord. Luik en Gronsveld liggen dan ook boven Heugem (zuiden), Maastricht ligt onder Heugem (noorden). Heugem behoorde dus, volgens de beschrijving van Zollner, tot het graafschap Gronsveld.

"Boëve ién 't duerp" is het zuiden van Gronsveld (Kips), "oonder ién 't duerp" is het noorden (Hellemie).

Wij zijn vandaag geneigd om "onder" en "boven" te zien op onze landkaarten, waarop het noorden "boven" is, en het zuiden "onder". Op die landkaarten ligt Luik "onder" Heugem en Maastricht "boven" Heugem.

Omdat de belangrijkste grote rivieren in onze streken (Maas, Rijn en Schelde) globaal van het zuiden naar het noorden stromen zijn de oude aanduidingen **boven** en **onder** in België, Zuid-Nederland, en in het westelijk deel van Duitsland precies tegengesteld aan wat wij op onze landkaarten zien, omdat die landkaarten georiënteerd zijn op het noorden.

"Georiënteerd zijn op het noorden" is overigens een heel merkwaardige uitdrukking. Het woord "georiënteerd" heeft namelijk te maken met het woord "oriënt" of oriëns", wat "oosten" betekent. Vroegere kaarten (na de tijd van "middernacht") hadden als hoofdrichting het oosten. "Zich oriënteren" betekent dus letterlijk "zich richten op het oosten". (Met een kompas kun je je dus alleen via een omweg oriënteren.)

In het oosten komt het licht op. Dat licht werd vaak met een hoofdletter geschreven. Veel kerken en ook moskeeën zijn gericht op het oosten. En dat heeft niet direct met Mekka te maken, maar met het opkomende Licht. (Ook de Drie Wijzen kwamen uit die richting.)

De kerk van Gronsveld is op het oosten gericht (de gelovigen kijken naar het oosten). Dat is duidelijk opzettelijk gebeurd, want het was veel logischer en handiger geweest om de ingang aan de dorpsstraat te maken. Ook de Sint-Servaas, de Sint-Jan, de Onze-Lieve-Vrouwe-basiliek en alle middeleeuwse kerken in Maastricht staan "georiënteerd". Alleen aan de richting al kun je zien dat bijvoorbeeld de kerken van Heer, Wijk en die van Rijckholt van veel jonger datum zijn.

Piet van Caldenborgh

Copyright Stichting Grueles.

Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. Tel. 04408-2880/1575.

Abonnementen-administratie: Rijksweg 86a. Tel. 04408-1662.

Abonnementsprijs f 19,50 per jaar. Losse nummers f 6,00.

Rabobank Gronsveld, rek. nr. 11 75 15 000 / Postgiro 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles.